

Kronik

Festen der måtte ende galt

Rangvid-rapporten overser de private bankers pengeskabelse, der bidrog kraftigt til at puste finansboblen op. Men burde pengeskabelsen ikke være et samfundsansvar – og f.eks. ligge hos Nationalbanken?

Af Ib Ravn

Rangvid-rapporten har givet os en forklaring på den danske finanskriser, der omfatter en liste på 43 konklusioner om årsagerne. Men 43 årsager er ikke nogen forklaring. Det er en indrømmelse: »Der skete alle de her ting, men om der ligger noget bag, der binder dem sammen, aner vi ikke.«

Det hjælper ikke at placere ansvaret hos bankernes daglige ledelse og bestyrelser, bankrådgiverne, privatkunderne, 17 særligt grove låntagere, revisorerne, Finanstilsynet, Nationalbanken, regeringen og flere. At uddele en lille del af ansvaret til mange aktører er på det nærmeste at erkende, at der ligger mekanismer bag, som ikke har noget med enkeltaktører at gøre.

Der er netop ét ganske væsentligt forhold ved det danske pengesystem, der ikke drøftes i Rangvid-rapporten. Det forhold er centralt, når vi skal forstå finansfesten i 00'erne, der endte så galt.

Lad os sammenligne krisen med en fest, hvor der bliver inviteret et par hundrede unge til fri bar. Der drikkes igennem hele natten, og det ender i slagsmål, hærværk og stimer af døddrukne teenagere til udpumpning.

Bagefter udpeger et ekspertudvalg de ansvarlige. Det er festarrangørerne, der ikke slukkede for musikken i tide, ejeren af baren, de imødekommende bartendere, dørmændene, naboerne, der ikke ringede, politiet, der kom for sent, Natteravnene, alle gæsterne, 17 fyre, der drak 21 milliarder shots osv. Men ingen nævner den fri bar. Der sådan en festmodel må det næsten gå galt. Årsagen ligger i selve konceptet og systemet, snarere end hos enkelte aktører, der ikke opførte sig ordentligt.

Også i banksektoren er der fri

bar, i betydningen: Det er i vid udstrækning bankerne, der skaber samfundets penge.

Penge er ikke kun papir

Vi har et pengesystem, hvor de betalingsmidler, vi alle sammen er nødt til at bruge, ejes af bankerne. Vi må finde os i at låne dem af bankerne eller deres venner i real kreditten, når vi har brug for flere.

Det lyder umiddelbart mærkeligt. Men husk, at vores penge i overvejende grad er cifre på vores bankkonti, som vi bruger via Dankort, netbank, Betalingsservice osv.

Disse kontopenge udgør sammen med mønter og sedler Danmarks samlede pengemængde. Mønter og sedler er der i runde tal 50 milliarder kroner af for tiden, og dem har Nationalbanken lavet. På danskernes bankkonti står der p.t. ca. 800 milliarder kroner. De er opstået ved, at en bank har ydet nogen et lån.

Låntager bruger pengene og sender dem ud i økonomien, hvor de cirkulerer, indtil hun trækker et tilsvarende beløb ud, for at indfri sit lån. Så står det beløb ikke længere på hendes konto og tæles derfor ikke med i samfundets pengemængde. Pengene er ophørt med at eksistere. Bankerne skaber penge gennem långivning, og pengene tilintetgøres ved indfrielse af lånet.

Det forhold er svært at forstå, og vi hører næsten intet om det fra økonomer i dag. Men professor i økonomi Axel Nielsen beskrev det utvetydigt i sin lærebog Bankpolitik i 1930: »Det karakteristiske ved Nutidens Banker er saaledes Skabelsen af Omsætningsmidler [dvs. penge, red]«. Med samfundets gradvise overgang til elektroniske penge i disse årtier er de private bankers pengeskabelse kun accelereret (se f.eks. Ole Bjergs bog *Gode penge*).

Op til finanskrisen var bankerens ansvar for oppustning af bobler gennem pengeskabelse (långivning) større end nogensinde. Rangvid-rapporten gør desværre meget lidt for at kaste lys over

Professor Jesper Rangvid (t.v.) på pressemødet, hvor han præsenterede sin rapport om finanskrisens pris og afleverede den til erhvervs- og vækstminister Henrik Sass Larsen (S) den 18. september. Foto: Nils Meilvang

“ Måske burde vi sammen med vore politikere prøve at skabe et andet pengesystem, hvor vi ikke overlader dispositionsretten over samfundets betalingsmidler til ca. 90 private virksomheder – bankerne – der kun har egne interesser for øje

bankernes overvældende misbrug af dette privilegium op gennem 00'erne.

Styr på pengeskabelsen

Vi har en pengeskabelse, der er ca. 95 procent privatiseret. Bankerne laver deres egen punch og drikker den, når der er fest. Selvfølgelig går det galt. »Nationalbanken har ikke mulighed for effektivt at styre pengeinstitutternes udlån,« som Rangvid præcist fastslår.

Nej, ikke som tingene ser ud i dag. Men måske burde vi sammen med vore politikere prøve at skabe et andet pengesystem, hvor vi ikke overlader dispositionsretten over samfundets betalingsmidler til ca. 90 private virksomheder – bankerne – der kun har egne interesser for øje, og som hellere udlåner pengene til aktie- og ejendomspekulation end til investeringsformål i den produktive økonomi.

Internationalt foregår der en intens debat om de private bankers pengeskabelse. Forskellige alternativer er blevet fremlagt.

Den engelske tænketank Positive Money har foreslået, at banker ikke skal kunne spekulere på baggrund af indskydernes penge.

Der skal derfor være to slags konti: en transaktionskonto, svarende til vores almindelige lønkonto, som skal stå i Nationalbanken og blot administreres af vores lokale bank. Disse penge må ikke gøres til genstand for udlån, men opbevares bare, evt. til en lille negativ rente, så indskyderne tilskyndes til at placere pengene på den anden type konto: En investeringskonto, hvis indestående bankerne må låne ud, nogenlunde som investeringsforeninger gør i dag.

Hvis Hansen f.eks. har en million kroner på sin investeringskonto, kan banken låne den ud til en iværksætter, og så er pengene ikke til rådighed for Hansen, før lånet tilbagebetales. I dag kan banken låne 8-9 tiendedele af Hansens million ud i årevis, og han kan alligevel hæve den i morgen. Afskåret fra denne mulighed kan bankerne efter Positive Monneys forslag ikke skabe nye penge og derfor heller ikke bidrage til at blæse bobler op.

Til at vurdere behovet for flere eller færre investeringspenge i samfundet, nedsættes en stående komite af respekterede medborgere og eksperter. Den sammensættes, så den nyder samme tillid som

International kommentar

Forfatningen er Uncle Sams livsforsikring

USA's føderale nedfrysning ligner en katastrofe. Men faktisk er den blot et tegn på, at forfatningen virker

Af Simon Jenkins

Jeg tilhører den proamerikanske generation. For os var Amerika ensbetydende med fremtiden. Europa var ingen steder. Vi læste, så, hørte om og besøgte Amerika. Vi studerede og arbejdede der. Nogle af os giftede os endda med amerikanere. Vi købte myten om amerikansk exceptionalisme.

Vi lærte, at den føderale forfatning betyder, at man må tage det sure med det søde. Den var den digel, der omsmeltede amerikansk mangfoldighed til en enhed. Sådan kom der en enhed ud af et kontinent, der kunne være blevet opløst i en myriade af sorte, hvide, latinamerikanske og orientalske småstater. Den kloge amerikanske historiker Arthur Schlesinger plejede at sige, at USA's forfatning skubber demokratiet tæt på katastrofens rand, tvunger amerikanerne til at kigge ned i afgrunden, men giver dem altid mulighed for at træde et skridt tilbage.

Laset politibetjent

I denne uge er USA helt tæt på kanten. Det giver indtryk af, at landet, der med en noget trættende kliché omtaler sig selv som 'jordens mest magtfulde nation', ikke ville kunne slå et par tisser med AK-47'ere, når den kan dumpe med et brag i så simpel en test som at lave et budget. Amerikas udøvende magt er lammet af den lovgivende magt. De herskende klasser kan ikke betale deres regninger. Uncle Sam ser ud til at være moden til fattiggården eller aktiv døds-hjælp.

Men det manglende budget er ikke det eneste problem for amerikanerne. Pro-amerikanere hævder, at rollen som global politibetjent håndhæves bedre af et frit demokrati end af en ideologisk kommunist eller en autoritær imperialist. Men hvem er det, USA spiller politimand overfor? Europa, Rusland, Kina og Indien kan tage vare på sig

selv. Al-Qaeda, Amerikas foretrukne fjende, er en ondskabsfuld organisation, men den er først og fremmest en trussel mod de muslimske lande. Den udgør ikke en eksistentiel trussel mod Vesten, og den forbliver i første omgang kun en trussel, fordi vestlige interventionister opfordrer den til at være det.

Den globale politibetjent er ikke længere den frihedseltskende strømmer på patrulje. Det moralske morads, som Osama bin Laden førte USA ind i, er stadig ikke overvundet.

I det 21. århundrede har den amerikanske hær mistet forbindelsen til Geneve-konventionen. Moralsk overlegenhed er blevet skæmmet af paranoia under overskrifter som 'Dem, der ikke er med os, er imod os' og 'Lovlige har ingen grund til frygt'.

Derhjemme ser det amerikanske demokrati, der tenderer mod et korporatistisk oligarki, heller ikke ud til at fungere. Præsidentvalg udkæmpes kun i en håndfuld 'svingstater'.

Repræsentanternes Hus, der er ophavsmand til denne uges kaos, lever knap nok op til sit navn, fordi det er mere manipuleret, bestukket og korruperet end noget andet kammer i den frie verden.

Kataloget over elendigheder synes uendeligt, og USA's venner er bekymrede. Men det er på tide at vende tilbage til Schlesingers optimisme i forhold til forfatningen. Der er rod i det berømte system, der skal sørge for en tredeling af magten, men det er stadig robust. Så længe patienten føler smerte, er der liv i kroppen, og hvad der end måtte være galt, er der ingen tvivl om, at tredelingen af magten er intakt.

Råberi er et sundhedstegn

Lad os se tingene udefra for at genvinde sans for proportionerne. Socialpsykologen Jonathan Haidt har forsket i, hvorfor gode mennesker er uenige, og han konkluderer i bogen *The Righteous Mind*, at vi overvurderer rationalitetens rolle i politik. Uddannelse, stamme, tro og familie er de mest afgørende faktorer for vores politiske udsyn. Det gælder endda i højere grad for mennesker med ens baggrund. Vi er stærkt uenige, og heldigvis for det. Demokratier er uundgåeligt polariserede. USA er ikke enestående i den sammenhæng. Den hurtigste måde at blive smidt ud af et BBC-studie på, er at pege på, at en sag kan ses fra flere sider.

Jeg tvivler på, at det er et

særligt nyt fænomen, ligesom der heller ikke er meget nyt i, at stormagter opfører sig dårligt, eller at omfattende bureaukratier bliver korrupte. Skænderi i et tv-studie er at foretrække frem for de optøjer, chikanerier og flækkede kranier, der prægede Hogarths London og Tammany Halls New York. Den bedste måde at få demokratiet til at fungere, er at sørge for simple og gennemskuelige argumenter. Det er bedre, når modstanderne råber ad hinanden, end når de nikker og blinker.

For den omgivende verden er der muligvis noget skræmmende ved at overvære den amerikanske forfatning i effekt, når to kampanjer går løs på hinanden.

Men forfatningen er et af den moderne verdens vidunder. Dens mangel på perfektion kanalisere og samler et enormt lands spændinger og rivaliseringer til et stort kollektiv. En præstation uden lige set i global sammenhæng.

Plads til mangfoldighed

Den amerikanske forfatning er en paraply, der dækker over en mangfoldighed af politiske forslag, såvel som meninger.

Mest fascinerende er dens evne til at rumme uenigheder og til korrigere sig selv. Den tillader Colorado at legalisere pot, Florida at bestyre brutale fængsler, Massachusetts at betale for collegeuddannelse til to tredjedele af statens ungdom, mens Texas kan operere med dødsstraf.

Den amerikanske regering er muligvis grå og sløv, og amerikanske soldater er muligvis uden pli, men amerikanske forskere hører til verdens mest briljante videnskabsmænd, amerikanske opfindere hører til blandt de mest eksperimenterende, og amerikanske kunstnere, særligt filmmagere, hører til blandt verdens mest talentfulde.

I denne uge har vi set et demokrati, der ikke er perfekt, men i live. Amerika er ikke gået i stykker. Amerika har ganske enkelt et af sine lejlighedsvisse nervøse sammenbrud.

Mens Amerika nærmer sig afgrunden kant, ser landets venner til i rædsel.

Men Amerika vil også denne gang fjerne sig fra kanten, det er sikkert.

debat@information.dk

Simon Jenkins er klummist ved Guardian

Oversat af Troels Heeger

© Guardian og Information

f.eks. Nationalbankens repræsentantskab eller bestyrelse. Politikerne kontrollerer således ikke seddelpressen. Ingen regering kan fristes til at skabe ekstra penge og uddele dem kort før et valg.

Samfundsbank

Den danske gruppe Syntesetanken.dk har udarbejdet et detaljeret forslag med samfundsreguleret pengeskabelse. Her tænkes realkredititten gradvist overtaget af en ny samfundsbank, der ikke skal tjene penge på almindelige menneskers behov for en bolig og derfor kan nøjes med en langt lavere (fast) rente på boliglån, under 1 procent.

Den amerikanske interesseorganisation Public Banking Institute anbefaler, at enhver suveræn stat bør udstede sine egne penge, frem for at man – som i Danmark – stiltiende lader dette privilegium glide over til private banker. Hvis de folkevalgte kyndige repræsentanter i f.eks. centralbanken står for pengeskabelsen, betyder det, at en stat ikke kan mangle penge til samfundsgavnige projekter, fremfører den amerikanske bankkritiker Ellen Brown i bogen *The Public Bank Solution*.

Hvis der er arbejdskraft, ressourcer og efterspørgsel nok, kan alle projekter sættes i gang, for staten fremskaffer blot de nødvendige betalingsmidler ('trykker penge') og trækker dem ud igen, når det skønnes, at der ikke er behov for dem.

Pengeskabelse er ikke inflationær, hvis pengene bruges til at producere og forbruge en tilsvarende stigende mængde varer og ydelser.

Skabes der omvendt penge, uden at forbrugsmulighederne udvides, opstår der inflation – som i 00'ernes huspriser, hvor der ikke var nye boliger nok til at absorbere de mange flere penge, bankerne satte i omløb gennem udlån.

Alternativer som disse ligger langt fra Rangvid-udvalgets forslagsområde og drejer lidt på syv reguleringsknapper. De er givetvis ikke simple at indføre; de kræver grundig drøftelse og ikke mindst en viden om det nuværende pengesystems funktionsmåde, der går et spadestik dybere end Rangvid-rapporten.

Jb Ravn er ph.d. og lektor ved Aarhus Universitet